การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญา เพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

Symbolic Communication of the Temple of the Emerald Buddha as an Intellectual Base for Cultural Learning of Bangkokians.

วรวุฒิ ภักดีบุรุษ[1]
Worawudh Phakdiburut[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และเพื่อศึกษาการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม การวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างเป็นประชาชนในกรุงเทพมหานครซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบสะดวกจำนวน 500 คน ใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลเชิงลึกและการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 20 คน อีกทั้งการวิจัยเอกสาร รวมถึงใช้แบบสอบถามวัดการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของประชาชนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.8995 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการจัดกลุ่มข้อมูลอย่างเป็นระบบและใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารเชิงสัญญะที่สำคัญของวัดพระศรีรัตนศาสดารามมี 6 ประการ ดังนี้ คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม สัญญะแทนพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มีต่อพระพุทธศาสนา พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรสัญญะแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและแทนความเชื่อว่าเป็นแก้วของพระอินทร์ซึ่งเป็นเทพที่ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา ตามชื่อของราชธานีที่ว่า “รัตนโกสินทร์” จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง “รามเกียรติ์” สัญญะแทนความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรม หอพระมณเฑียรธรรมสัญญะแทนสุทัศนเทพนครที่มีพระอินทร์เป็นเทพเจ้าสำคัญผู้รักษาพระพุทธศาสนา พระอัษฎามหาเจดีย์หรือพระปรางค์แปดองค์ สัญญะแทนพระอริยบุคคล 8 จำพวก และแทนการบูชาทางพระพุทธศาสนา รูปปั้นสัตว์หิมพานต์ สัญญะแทนสัตว์ป่าหิมพานต์

สำหรับการเรียนรู้วัฒนธรรมของประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมพบว่ามีดังนี้ คือ การเรียนรู้วัฒนธรรมชาวพุทธ ได้แก่ 1.การเรียนรู้ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธอยู่ในระดับมาก

---

[1] สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

($\bar{x}$ = 3.83) 2. การประพฤติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.76) 3. การกระทำความดีอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.73) ส่วนการเรียนรู้วัฒนธรรมทางสังคม ได้แก่ 1.การแสดงความเคารพอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.95) 2. การปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.91) 3. การรักษามารยาทอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.87) ในด้านการเรียนรู้วัฒนธรรมเชิงมรดกของชาติ ได้แก่ 1. การหวงแหนสมบัติของชาติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.18) 2.การเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ให้อยู่คู่ชาติอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.17) 3.การเห็นความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.08)

คำสำคัญ : การสื่อสารเชิงสัญญะ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม การเรียนรู้ วัฒนธรรม

Abstract

The purposes of this research were to study the symbolic communication of the Temple of the Emerald Buddha and to study the cultural learning of Bangkokians about the Temple of Emerald Buddha as an intellectual base for cultural learning of Bangkokians. The research combine two methods: qualitative research and survey research by using the interview to collect data for in–depth study and focus group interview from 20 key information persons as well as documentary research including questionnaires to collect quantitative data from related group sampling. The sample comprised of 500 Bangkokians who selected by using the convenience sampling.The reliability of questionnaires were .8995. There was the analysis of qualitative data by grouping data systematically and using statistics in the analysis of quantitative data with percentage, mean and standard deviations.

The results of the research reveal that there were six symbolic communications of the Temple of the Emerald Buddha as follows. The Temple of the Emerald Buddha symbolizes King Rama I's faith in Buddhism. The Emerald Buddha symbolizes Lord Buddha and the jewel of Indra, the quardian god, who protects and sustains Buddhism according to the name of the capital, Ratanakosindra, which means the jewel of Indra. The mural painting which depicts the Ramakian symbolizes the Buddhist belief that righteousness will triumph over evil. The Dharma Palace symbolizes the heavenly capital of Indra, the chief god who protects Buddhism. The eight stupas called Astamahachedi symbolize the eight important elements in Buddhism and the Buddhist offering. Himavanta animal sculptures symbolize the animals of the himavanta forest.

The cultural learning of Bangkokians about the Temple of the Emerald Buddha as an intellectual base for cultural learning were as follows I The Learning of Buddhists' Traditional practice was at a high level ($\bar{x}$ = 3.83) II Behaving as good Buddhists was at a high level ($\bar{x}$ =3.76) III Doing goodness was at a high level ($\bar{x}$ = 3.73). The learning of social culture are I Paying respect was at a high level ($\bar{x}$ = 3.95). II Practicing to other persons suitably was at a high level ($\bar{x}$ = 3.91).III Maintaining good manner was at a high level ($\bar{x}$ = 3.87).The cultural learning of Thai heritage were I Loving and protecting Thai heritage was at a high level ($\bar{x}$ = 4.18) II Realizing the importance preserving Thai heritage was at a high level ($\bar{x}$ = 4.17) III Realizing the importance of archaeological sites and objects was at a high level ($\bar{x}$ = 4.08).

Keywords: Symbolic Communication, Temple of the Emerald Buddha, Learning, Culture.

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

วัดพระศรีรัตนศาสดารามสร้างขึ้นในเขตพระบรมมหาราชวังตามแบบวัดพระศรีสรรเพชญในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นพร้อมกับการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2325แล้วเสร็จในปีพุทธศักราช 2327 เป็นพระอารามหลวงพุทธาวาส ไม่มีพระภิกษุจำพรรษา เป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2536: 3)

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนับจากที่มีการสถาปนาแล้ว วัดพระศรีรัตนศาสดารามได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์สืบต่อเนื่องมาทุกรัชกาล โดยมีการปฏิสังขรณ์ใหญ่ทุก 50 ปี คือ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามลำดับ จนกระทั่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน โดยมุ่งอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมอันเป็นมรดกชิ้นเอกของชาติให้คงความงามและรักษาคุณค่าของช่างศิลปะไทยไว้อย่างดีที่สุด เพื่อให้วัดพระศรีรัตนศาสดารามนี้อยู่คู่กับกรุงรัตนโกสินทร์ (จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์, 2536: 6)

จากการศึกษาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทั้งในด้านงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรมงานศิลปกรรมต่างๆ รวมทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องรามเกียรติ์ โดยอาศัยมุมมองทางนิเทศศาสตร์ตามทฤษฎีสัญวิทยาด้วยการพิจารณาสัญญะ (Sign) ต่างๆ ในการเป็น "สื่อ" สำหรับการเรียนรู้วัฒนธรรมนั้นพบว่า ประกอบด้วยสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายต่างๆ อย่างน่าสนใจ โดยวิเคราะห์ถึงความหมายที่แฝงนัยอยู่ทั้งนี้สัญวิทยาหรือสัญศาสตร์ คือ วิชาที่ศึกษากระบวนการสื่อความหมาย โดยพิจารณาธรรมชาติของหน่วยสื่อความหมายและขั้นตอนในการทำงาน เพื่อทำความเข้าใจว่าความหมายสื่อออกมาได้อย่างไร (สุภางค์ จันทวานิช, 2551: 218) ดังที่ แฟร์ดินองด์ เดอ โซสซูร์ (Ferdinand de Saussure,1857–1913) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ซึ่งเป็นผู้เสนอทฤษฎีสัญวิทยา คือ โซสซูร์ (Saussure, 1959) ได้กล่าวไว้ว่า

กระบวนการของการสร้างความหมาย อาศัยองค์ประกอบของสัญญะ 2 ประการ คือ รูปสัญญะกับความหมายของสัญญะรวมกันเข้าเป็นสัญญะโดย โซสซูร์ ชี้ให้เห็นว่าการนำถ้อยคำ ภาพหรือภาพเคลื่อนไหว มาประกอบเข้ากับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งจะกลายเป็นสัญญะของแนวความคิดนั้น ระบบภาษาจึงเป็นการจัดระบบสัญญะต่างๆ ขึ้นมาและมีการถ่ายทอดจนเป็นการรับรู้ การเข้าใจและการยอมรับในความหมายที่ใช้ มนุษย์มีการสร้างภาษา (ระบบสัญญะ) ขึ้นมาเพื่อสื่อความคิดของตนพร้อมกับถ่ายทอดเป็นความหมายต่างๆ ให้เกิดการสื่อสารกัน (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์,2547: 533-539)

ดังนั้นการศึกษาวิจัย เรื่อง “การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม” นั้น จึงมุ่งศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในสัญญะต่างๆ ของวัดพระศรีรัตนศาสดารามที่มีกระบวนการสร้างความหมายที่สามารถรับรู้และตีความสารต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้ง อันจะอำนวยประโยชน์ต่อการเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมแก่สาธารณชนหรือนักท่องเที่ยวที่เข้าไปทัศนศึกษา ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ความซาบซึ้งในคุณค่าของศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และประติมากรรม ตลอดจนการขยายองค์ความรู้ให้กว้างขวางเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษาวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม

2. เพื่อศึกษาการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งใช้วิธีการวิจัยผสานวิธี (Mixed method) ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมุ่งศึกษาเฉพาะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร และศึกษากลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นประชาชนชาวไทยในกรุงเทพมหานครเท่านั้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก (In-depth analysis) จากการสังเกตและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการวัดตัวแปรแบบวัดครั้งเดียว (One-Shot Descriptive Study) ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากแหล่งบุคคล โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดแหล่งข้อมูลที่ศึกษาวิจัย

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร และแหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

1) แหล่งข้อมูลประเภทเอกสาร เป็นการศึกษาวิจัยจากเอกสารสำคัญ (Documantry research) โดยการรวบรวม สำรวจ และวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาถึงสัญญะต่างๆ ของวัดพระศรีรัตนศาสดารามตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

2) แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

2.1 แหล่งข้อมูลประเภทบุคคลซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสนทนากลุ่ม จำนวน 10 คน เป็นผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญในด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เชี่ยวชาญอีก 10 คน

2.2 กลุ่มประชากรที่ศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 คือ ประชาชนชาวไทยที่เข้ามาทัศนศึกษาและเยี่ยมชมวัดพระศรีรัตนศาสดารามในเดือนสิงหาคม 2553 ทั้งนี้จำนวนประชาชนชาวไทยที่เข้ามาทัศนศึกษาและเยี่ยมชมวัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยในงานวิจัยนี้ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างซึ่งได้จากการเปิดตารางของทาโรยามาเน่ โดยใช้วิธีการเลือกแบบสะดวก (Convenience Sampling) (นภาพร สิงหทัต, 2548:85) โดยยอมให้คลาดเคลื่อนได้ ร้อยละ 5 ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน 500 คน

2 .การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้มีการเก็บข้อมูล 2 ประเภท คือ

1) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์กลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักรวมจำนวน 20 คน

2) ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ร่วมกันเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างคือ ประชาชนชาวไทยที่มาทัศนศึกษาและเยี่ยมชมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร จำนวน 500 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) นำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์กลุ่มและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่กำหนดขึ้นมาจัดแฟ้มข้อมูลตามประเด็นของวัตถุประสงค์และปัญหาการวิจัย ที่กำหนดไว้

2) จำแนกประเภทข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลเป็นประเภทให้ข้อมูล ซึ่งมีความสัมพันธ์และสอดคล้องเป็นระบบต่อกันมารวมเป็นหมวดหมู่เดียวกัน เพื่อจัดระบบและโครงสร้างของข้อมูล

3) สร้างข้อสรุปจากข้อมูล โดยการประมวลผลจากข้อมูลที่ได้รับเป็นผลการวิจัยซึ่งมีลักษณะเชิงรูปธรรม

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) มีดังนี้

1. การอธิบายลักษณะทางประชากรของกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นประชาชนชาวไทยที่เข้ามาทัศนศึกษาและเยี่ยมชมวัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยการแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

2. การอธิบายการเปิดรับข้อมูลข่าวสารของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามและการเรียนรู้วัฒนธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยใช้ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม” เป็นการวิจัยผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสำรวจมีผลการวิจัยแบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ตอนที่ 2 การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทยในกรุงเทพมหานครที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม

1. การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยแสดงตามระบบสัญญะที่ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูล คือ

1.1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม: สัญญะแทนพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มีต่อพระพุทธศาสนา

วัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้วนี้ นับเป็นวัดซึ่งเป็นสัญญะแทนพระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชที่มีต่อพระพุทธศาสนา

1.2 พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร: สัญญะแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและแทนความเชื่อว่าเป็นแก้วของพระอินทร์ซึ่งเป็นเทพที่ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรหรือพระแก้วมรกตนับเป็นองค์ตัวแทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมใจที่พุทธศาสนิกชนที่มากราบนมัสการและขอพรองค์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระแก้วมรกตเป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นด้วยมณีสีเขียว ดังนั้นจึงมีความเชื่อว่า เป็นแก้วของพระอินทร์ ซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญผู้ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาตามคติพุทธที่เชื่อถือมาแต่โบราณกาล

1.3 จิตรกรรมฝาผนังเรื่อง “รามเกียรติ์”:สัญญะแทนความเชื่อเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรม”

ภาพจิตรกรรมสำคัญในวัดพระศรีรัตนศาสดารามซึ่งอยู่รอบพระระเบียง เป็นภาพจิตกรรมฝาผนัง เรื่อง “รามเกียรติ์” อันแสดงเรื่องราวความเชื่อสำคัญพระพุทธศาสนา คือ “ธรรมะย่อมชนะอธรรม”

เรื่องราวของรามเกียรติ์เป็นสงครามการสู้รบกันระหว่างพระรามซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายธรรมะและทศกัณฐ์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายอธรรมะซึ่งปรากฏให้เป็นภาพตัวแทนอย่างชัดเจนของตัวละครสำคัญ 2 ฝ่าย

1.4 หอพระมณเฑียรธรรม: สัญญะแทนสุทัศนเทพนครที่มีพระอินทร์เป็นเทพเจ้าสำคัญผู้รักษาพระพุทธศาสนา

หอพระมณเฑียรธรรมเป็นสถานที่สำหรับเก็บรักษาตู้พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาประกอบด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอภิธรรมปิฎกซึ่งมีเนื้อหารวมทั้งสิ้น 84,000 พระธรรมขันธ์ ดังนั้น หอพระมณเฑียรธรรมจึงเป็นสัญญะแทนสุทัศนเทพนครที่มีพระอินทร์เป็นเทพเจ้าสำคัญผู้รักษาพระพุทธศาสนา

1.5 พระอัษฎามหาเจดีย์ หรือพระปรางค์แปดองค์: สัญญะพระอริยบุคคล 8 จำพวกและแทนการบูชาทางพระพุทธศาสนา

พระอัษฎามหาเจดีย์หรือพระปรางค์แปดองค์ตั้งเรียงรายอยู่ด้านตะวันออก ตรงหน้าพระอาราม อยู่ด้านนอกระเบียง 6 องค์ อยู่ด้านใน 2 องค์ องค์ปรางค์ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นประดับกระเบื้องเคลือบสี มียักษ์ปูนปั้นแบกพระปรางค์โดยรวมไว้ทั้ง 4 ทิศ เป็นสัญญะแทนพระอริยะบุคคล 8 จำพวก ได้แก่ 1) โสดาปัตติมรรคบุคคล 2) โสดาปัตติผลบุคคลหรือที่เรียกกันทั่วไปว่าโสดาบัน 3) สกทาคามีมรรคบุคคล หรือสกิทาคามีมรรคบุคคล 4) อนาคามีมรรคบุคคล 5) อนาคามีมรรคบุคคล 6) อนาคามีผลบุคคล 7) อรหัตตมรรคบุคคลและ 8) อรหัตตผลบุคคล หรือที่เรียกกันทั่วไปว่าพระอรหันต์

นอกจากนั้นคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการบูชาเป็นมงคลหนึ่งในมงคล 38 ประการ "มงคล" คือ เหตุแห่งความสุข ความเจริญในชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้พึงปฏิบัติ โดยมงคลที่ 3 ว่าด้วยการบูชาบุคคลที่ควรบูชาการบูชานั้นเป็นมงคลหนึ่งที่นำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรือง การบูชา คือ การแสดงความเคารพบุคคลที่เรานับถือยกย่อง โดยที่การบูชาเป็นการกระทำที่นำมาซึ่งมงคลแห่งชีวิต ดังนั้นพระอัษฎามหาเจดีย์จึงถือเป็นตัวแทนสัญญะแห่งการบูชาทางพระพุทธศาสนาด้วย

1.6 รูปปั้นสัตว์หิมพานต์: สัญญะแทนสัตว์ป่าหิมพานต์

จากความเชื่อที่ว่ากรุงรัตนโกสินทร์ คือ ศูนย์กลางแห่งจักรวาล ซึ่งหมายถึงราชธานีหลักของประเทศไทยอันเปรียบเสมือนเมืองสวรรค์ หรือเป็นเมืองที่พระอินทร์ทรงสร้างขึ้น ดังนั้น ภายในบริบทแห่งวัดพระศรีรัตนศาสดารามจึงแวดล้อมไปด้วยรูปปั้นสัตว์หิมพานต์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่เชื่อกันว่ามีอยู่ในป่าหิมพานต์

2. การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทยในกรุงเทพมหานครที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

1. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

1.1 ลักษณะทางประชากร ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยมากมีอายุ 30-35 ปี มีการศึกษาระดับปริญญาตรี สถานภาพโสด ศาสนาพุทธ การประกอบอาชีพ คือ เป็นพนักงานบริษัทโดยส่วนใหญ่ มีรายได้ 10,000-15,000 บาท

1.2 การเปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามของประชาชนชาวไทยในกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า ประชาชน ส่วนใหญ่เปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามทางสื่อมวลชนประเภทโทรทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือ เว็บไซต์ และสื่อบุคคล คือ ญาติพี่น้อง ตามลำดับ

2. การเรียนรู้วัฒนธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การเรียนรู้วัฒนธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาผลการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เรียนรู้วัฒนธรรมชาวพุทธสามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 การเรียนรู้ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธ ($\bar{X}$ = 3.83) ลำดับที่ 2 การประพฤติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ($\bar{X}$ = 3.76) ลำดับที่ 3 การทำความดี ($\bar{X}$ = 3.73)

ส่วนการเรียนรู้วัฒนธรรมทางสังคม สามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้ดังนี้

ลำดับที่ 1 การแสดงความเคารพ ($\bar{X}$ = 3.95) ลำดับที่ 2 การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม ($\bar{X}$ = 3.91) ลำดับที่ 3 การรักษากิริยามารยาท ($\bar{X}$ = 3.87) และในส่วนของวัฒนธรรมเชิงมรดกของชาติ สามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ดังนี้ คือ ลำดับที่ 1 การหวงแหนสมบัติของชาติ ($\bar{X}$ = 4.18) ลำดับที่ 2 การเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ให้อยู่คู่ชาติ ($\bar{X}$ = 4.17) ลำดับที่ 3 การเห็นความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุ ($\bar{X}$ = 4.08)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง "การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรม" เป็นการวิจัยผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัย

เชิงสำรวจทำให้ได้ผลการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณซึ่งจะอภิปรายผลการวิจัยดังต่อไปนี้

วัดพระศรีรัตนศาสดารามนี้เป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นทุนทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง นับว่าเป็นพันธกิจสำคัญที่ต่อเนื่องเรื่อยมานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่วัดเป็นแหล่งการศึกษาของคนไทยในอดีตโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยที่ประเทศไทยยังไม่มีการก่อตั้งโรงเรียนให้เป็นสถานที่สำหรับการศึกษาอย่างเป็นทางการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (2553) เรื่องการจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์พบว่า สิ่งผู้เข้ามาทัศนศึกษาที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม คือ การเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรมต่างๆ

กระบวนการสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นการศึกษาโดยความหมายที่แฝงอยู่ในรูปสัญญะต่างๆ อันเป็นความหมายในระดับลึก (latent meaning) ต้องการอาศัยตีความ เรียกความหมายระดับนี้ว่าความหมายแฝง ดังนั้นการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมจากสัญญะต่างๆ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามจึงเป็นการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์และตีความเพื่อทำความเข้าใจในสัญญะต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งจนเป็นการรับรู้การเข้าใจและการยอมรับในความหมาย

นอกจากนั้นแล้วยังพบว่า ประชาชนยังมีการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามจากเว็บไซต์ ทั้งนี้เพราะสื่อเว็บไซต์นับเป็นตัวกลางในการสื่อสารที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ (New Technology) ซึ่งเกิดจากการพัฒนาและขยายตัวอย่างรวดเร็วของระบบสารสนเทศและเทคโนโลยี (Wilcox และคณะ, 1995) เป็นสื่อที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลาและมีความสำคัญมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน

การสื่อสารเชิงสัญญะของวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นการสื่อสารที่มีการถ่ายทอดผ่านระบบสัญญะต่างๆ นับแต่อดีตถึงปัจจุบันเพื่อให้ผู้รับสารสามารถรับสารได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยของ นงนภัส ศรีสงคราม (2547) ที่กล่าวว่า “การสื่อสาร” มีบทบาทด้านอัตลักษณ์และสัญวิทยาของชาวไทยโซ่งเป็นอย่างมาก การสื่อสารมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทยโซ่งที่จะทำให้วัฒนธรรมดำรงอยู่หรือมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมของสังคมอื่นรอบข้าง

การเรียนรู้ของบุคคลนั้นการเรียนรู้วัฒนธรรมการเรียนรู้วัฒนธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในฐานะทุนทางปัญญาผลการวิจัยพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่เรียนรู้วัฒนธรรมชาวพุทธมีดังนี้ การเรียนรู้ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวพุทธที่สำคัญ คือ การรักษาจิตใจให้บริสุทธิ์และการประพฤติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี สอดคล้องกับการวิจัยของ วัชราภรณ์ ระยับศรี (2551) เรื่องพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาเที่ยววัดบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานครพบว่า การเดินทางมาเที่ยววัดคือ การได้ผ่อนคลายความเครียดเกิดความสบายใจ และได้พัฒนาจิตใจให้สงบ

ส่วนการเรียนรู้วัฒนธรรมทางสังคมมีการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การแสดงความเคารพ การรักษาระเบียบวินัย และการรักษามารยาท ในส่วนของวัฒนธรรมเชิงมรดกของชาติมีการเรียนรู้ที่สำคัญ คือ การเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ให้อยู่คู่ชาติ การเห็นความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุและการหวงแหนสมบัติของชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (2553) เรื่องการจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะรัตนโกสินทร์พบว่า สิ่งผู้เข้ามาทัศนศึกษาที่วัดพระศรี

รัตนศาสดารามคือ การเรียนรู้ทางพุทธศาสนาและการได้ชื่นชมศิลปกรรมต่างๆ ภายในวัด

การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้นเป็นสถานการณ์ในการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย คือ มีสภาพการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนในขณะที่กำลังเรียนรู้ สภาพการณ์ดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องหรือมีผลกระทบโดยตรงกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังแนวคิดของ ครอนบาช (Cronbach, 1954) กล่าวถึงหลักการเรียนรู้ว่าจะต้องมีสถานการณ์ อันหมายถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีต่อผู้เรียนซึ่งเอื้อต่อการเกิดพฤติกรรมในการเรียนรู้หรือการแก้ไขปัญหาต่างๆ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. จากการวิจัยพบว่า วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเป็นทุนทางปัญญาที่สำคัญสำหรับสาธารณชน ดังนั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ และกรุงเทพมหานครควรมีการส่งเสริมให้ประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสมาศึกษาเรียนรู้โดยครูหรือผู้ปกครองควรเป็นผู้พาเด็กและเยาวชนเหล่านั้นมาทัศนศึกษา

2. ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ผู้มีบทบาท เช่น ครู บุคคลในครอบครัว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรตระหนักถึงความสำคัญในการให้การศึกษาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมด้านต่างๆ ที่สำคัญของชาติ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางศาสนาและมรดกทางสังคม

3. ควรมีการส่งเสริมให้วัดในกรุงเทพมหานครที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่ครั้งโบราณกาลและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชาติได้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม โบราณคดี และประวัติศาสตร์ชาติไทยให้มากขึ้น

4. จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่าประชาชนมีการเปิดรับสื่อที่เกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามจากสื่อมวลชน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ประเภทเว็บไซต์ และสื่อบุคคล ดังนั้นจึงควรมีการให้ข้อมูลข่าวสารและการใช้สื่อเหล่านี้ในการประชาสัมพันธ์สารสนเทศเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามต่อสาธารณชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้ประชาชนรับรู้และเปิดรับได้อย่างทั่วถึง

5. ควรส่งเสริมให้มีการใช้สื่อบุคคล เช่น มัคคุเทศก์ อาสาสมัคร ให้มากขึ้น ในการให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามแก่นักท่องเที่ยวหรือบุคคลที่ได้เข้ามาศึกษาหาความรู้และเยี่ยมชมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

6. ควรนำแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมโดยยึดตามแนวทางของวัดพระศรีรัตนศาสดารามให้เป็นแบบอย่างหรือรูปแบบการพัฒนาแก่วัดอื่นๆ ในพื้นที่ต่างๆ ไม่เฉพาะวัดในเขตกรุงเทพมหานครเท่านั้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามของกลุ่มชาวต่างประเทศเพื่อให้ทราบว่ากลุ่มประชากรดังกล่าวมีการเปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามจากสื่อใดบ้างและมีพฤติกรรมการเปิดรับอย่างไร

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีต่อวัดพระศรีรัตนศาสดารามในเชิงลึกในรูปแบบของการวิจัยเชิงทดลอง

บรรณานุกรม

จุลทรรศน์ พยาฆรานนท์ (2533). **มรดกกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นครช่าง.

_____(2536). “การบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม” ใน **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนในพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 16.**กรุงเทพฯ: โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนในพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

ปณิดา พรหมประสิทธิ์.(2547)**.การวิเคราะห์สื่อโฆษณาโทรศัพท์มือถือกับการบริโภคสัญญะของวัยรุ่น.** กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

นงนภัส ศรีสงคราม. (2547) **การสื่อสารทางวัฒนธรรมด้านอัตลักษณ์และสัญวิทยาของชาวไทยโซ่งหมู่บ้านดอนเตาอิฐ จังหวัดกาญจนบุรี**: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

นภาพร สิงหทัต. (2548). **วิธีวิทยาการวิจัย.** กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

วัชราภรณ์ ระยับศรี. (2551). **พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่มาเที่ยววัดในบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์.**กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุภางค์ จันทวานิช. (2551). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์,บรรณาธิการ. (2547). **สื่อสารมวลชนเบื้องต้น: สื่อมวลชน วัฒนธรรม และสังคม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Berlo, D.K. (1960). **The Process of Communication**. New York: Holt, Rinehart and Winstion, 1960.

Center, A. H., and Jackson, P. (1985) **Public Relations Practics: Managerial Case Studies_and Problems**. 5th ed. Englewooe Cliffs, NJ: Prentice–Hall.

Cronbach,L.J. (1963)**. Educational Phychology.**NY: Harcort,Brace&Co.

Hovland, C. I., Janis, I. L., and Kelly, H. H. (1953) **Communication and Persuasion:_Psychological Studies of Opinion Change.** New Haven, Connecticut: Yale University Press.